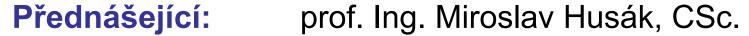

1a.

ÚVOD, proč senzory

(seznámení se senzory a jejich aplikacemi)

husak@fel.cvut.cz

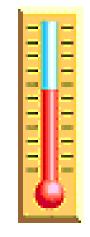
tel.: 2 2435 2267

http//micro.feld.cvut.cz

Cvičení: Ing. Adam Bouřa, Ph.D.

Ing. Alexandr Laposa, Ph.D.

Ing. Tomáš Teplý

Vznik a vývoj mikrosenzorů a mikrosystémů

A Bit of History: "mind the step"

Vznik a vývoj senzorů, mikrosenzorů je motivován především novými poznatky z oblastí:

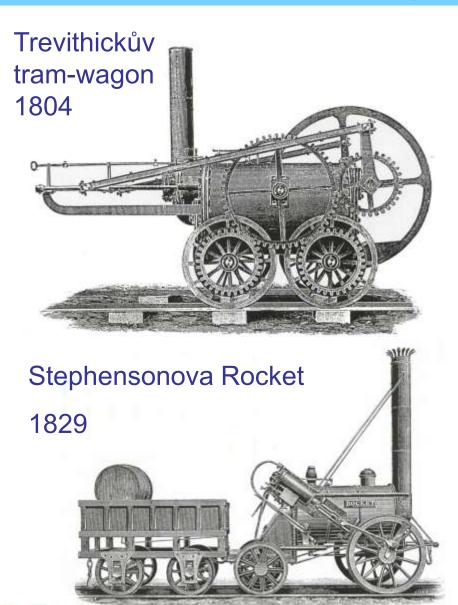
- nové materiály
- mikroelektronické technologie
- fotonika a optoelektronika
- Informační technologie (sítě)
- další obory

Worldwide EVOLUTION

Rozvoj mechaniky

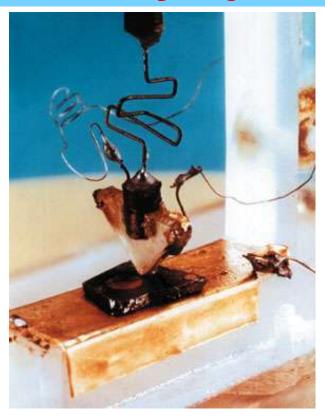

Škoda 1960

Vývoj elektroniky za více než 75 let

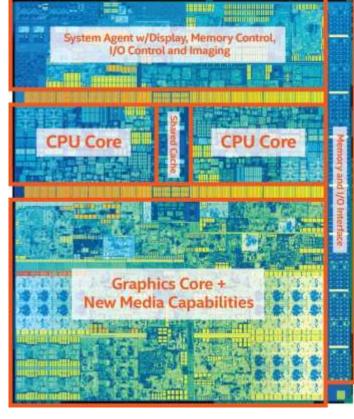

Od jednoduchých k výrazné složitějším systémům

1947 tranzistor (Baardeen,J. et al.)

2020 Xeon Ice Lake (10 µm Intel technologie)

Více než 109 tranzistorů

Penryn

NEW

Process Technology

45nm

Nehalem

NEW Microarchitecture 45nm Westmere

NEW Process Technology 32nm Sandy Bridge

NEW Microarchitecture 32nm Ivy Bridge

NEW Process Technology 22nm Kaby **Lake**

14 nm 2017

Cannon Lake

10 nm 2022

Vývoj elektroniky za 75 let

1949 první tranzistor mimo Bell laboratoří

substitute transistors one-for-one for vacuum tubes. In summary talk, Jack Morton supercharged attendees to take a BTL transistor technology to the outside world.

The first very aggressive firm which appreciated the potential of semiconductors for advanced electronic system was Hughes Aircraft Company. Si Ramo, Dean Wooldridge and Burt Miller of Hughes hired Harper Q. North, who was previously with MIT Radiation Laboratory and General Electric to start Hughes Advanced Electronic Development Laboratory. In April 1949 North hired a young engineer Sanford H. Barnes to duplicate Bell Laboratories' point-contact transistor. Barnes worked for six months; he had no germanium crystals so he was using large crystalline grain from polycrystalline germanium which he polished. This was a very difficult process and Barnes was able to demonstrate only some feasibility of a new device; however no device really worked as a transistor. The project was scrubbed by the end of 1949.

The first point-contact transistors built successfully outside Bell Laboratories (and before Bell released details about technology) were designed by Helmar Frank and Jan Tauc in Prague. They had only limited information published by Bell scientists in Physical Review, but they had germanium crystals of very good quality which the Germans used for microwave diodes in their radar research. Professor Frank actually developed a more advanced method of "contact sharpening" than the method developed by Pfann. Frank and Tauc transistors did not need any contact adjusting and there was no window to access point contacts. (Fig. 1.24). Some of these devices survived until now and they are still working⁷.

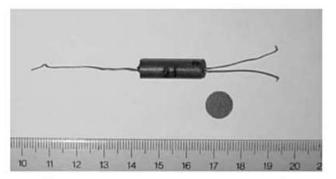

Fig. 1.24. The first European point contact transistor designed by H. Frank and J. Tauc in 1949. "dot" is unpolished Germanium sample

⁷ The author "inherited" germanium samples from Prof. Frank, and learned how to build point-contact transistor from scratch. The whole procedure takes about sixty minutes. No really special tools are needed.

Jak je rychlý rozvoj ostatních oblastí

1948

Rychlost 100 km/hod

Spotřeba 12 l/100 km

Nosnost 5 lidí

•Cena 30 tis. Kčs

2024

•Rychlost 16 000 km/hod?

•Spotřeba 0,2 l/100 km?

•Nosnost 10⁶ lidí?

•Cena 3,60 Kč?

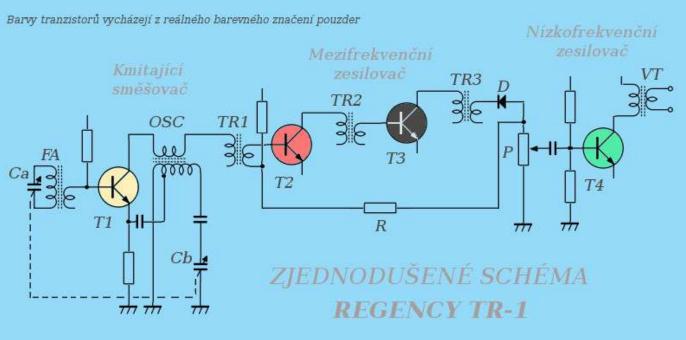

Rozvoj elektroniky

- První tranzistorový radiopřijímač na světě 1954
- Regendy TR-1
- vyvinutý v TI, výroba firma IDEA
- 4 tranzistory

Rozvoj elektroniky

První československý tranzistorový radiopřijímač T58 /A (1958 – 1960)

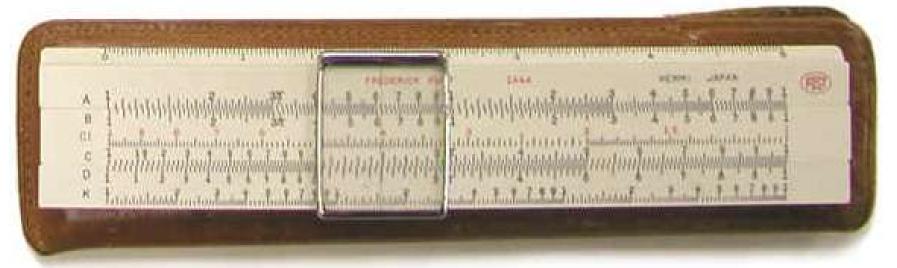

- Obsahoval 27 kondenzátorů, 33 rezistorů a 2 potenciometry
- Výrobek z TESLY Lanškroun

Rozvoj výpočetní techniky

Logaritmické pravítko

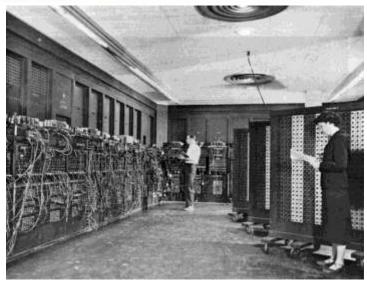

První sálový počítač ENIAC

14.2.1946

Plocha 150 m²

Příkon 300 kW

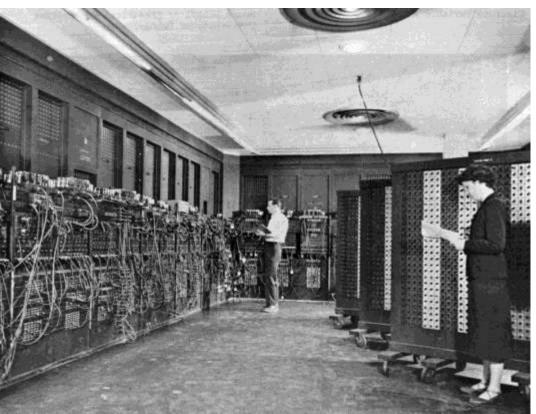

Rozvoj výpočetní techniky

První elektronikový počítač ENIAC

14.2.1946
Plocha 150 m²
Příkon 300 kW

Pracoviště vkládání programu do stroje

Obsahoval 17 468 elektronek, 7200 krystalových diod, 1500 relé, 70 000 rezistorů, 10 000 kondenzátorů, cca 5 mil. ručně pájených spojů, hmotnost 30 t, zabíral 63 m³, spotřeba 150 kW, cena vývoje 500 tis USD.

Vstup i výstup - děrné štítky
Poruchovost - téměř každý den vyhořelo
několik elektronek, traduje se, že když byl
zapojen, pouliční světla Philadelphie slabě
poblikávala. Do 1948 zabíralo odstraňování
závad až polovinu užitného času.

Výpočty a programování

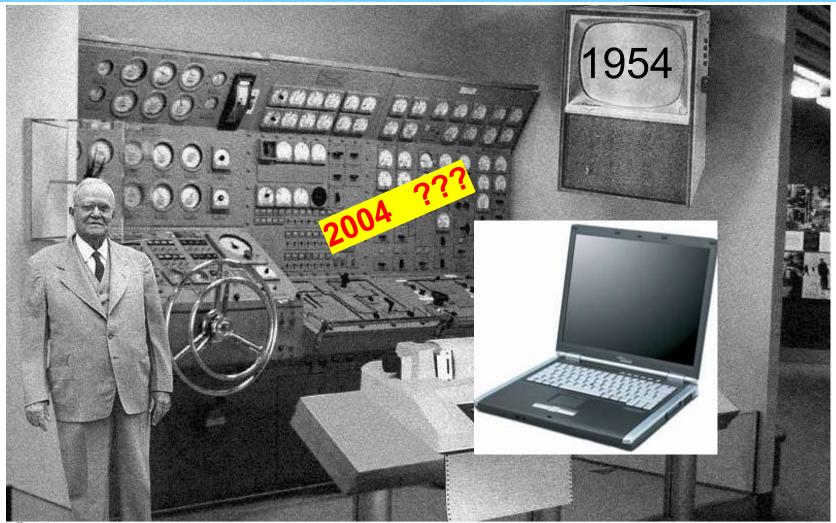
Používal desítkovou soustavu, byl programován přepínači.

Využití

Určen pro výpočty palebných tabulek pro dělostřelectvo US army za druhé sv. války, válka skončila dříve nežli mohl být stroj ve válce využit., pomáhal s výpočty pro výpočet atomové bomby - výpočty se prováděly paralelně ručně v Los Alamos a současně i na ENIACU a výsledky se kontrolovaly vzájemným porovnáváním)

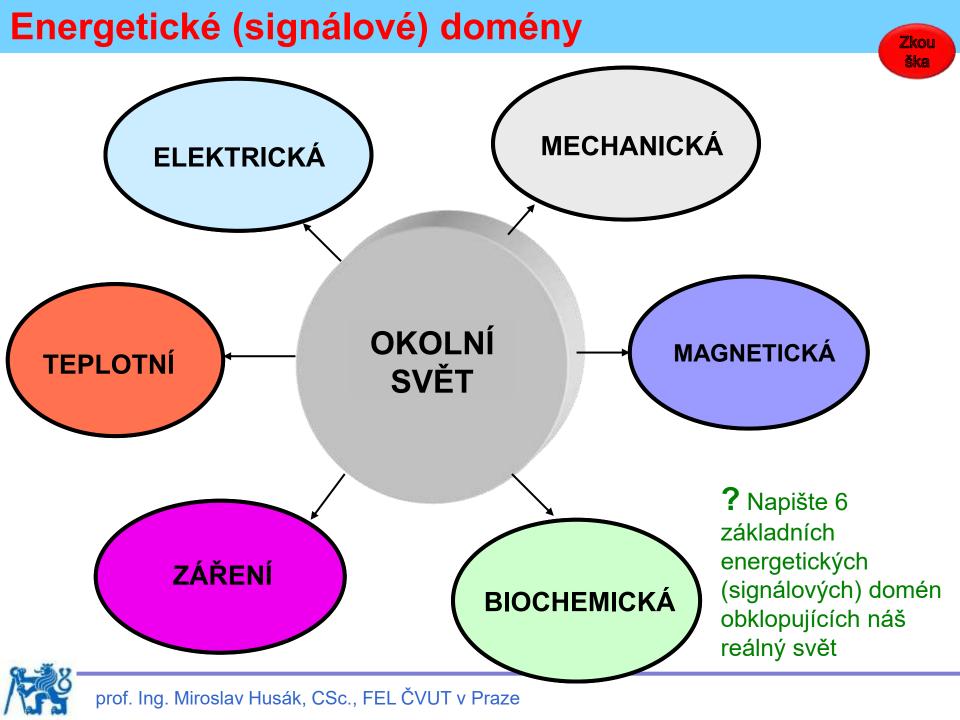
Rozvoj výpočetní techniky

Článek z časopisu "Popular Mechanics" z roku 1954:

Vědci ze společnosti RAND vytvořili model "domácího počítače", jak by mohl vypadat v roce 2004. Potřebné technologie však nebudou pro průměrnou domácnost ekonomicky dosažitelné. Vědci též přiznávají, že tento počítač bude ke své skutečné činnosit potřebovat dosud nevynalezené technologie, ale dá se očekávat, že technický pokrok tyto problémy za 50 let vyřeší. S teletextovým rozhraním a zazykem Fortran bude tento počítač pro každého snadno použitelný. Co dodat? Snad jen, že **místo kormidla máme myš!**;)

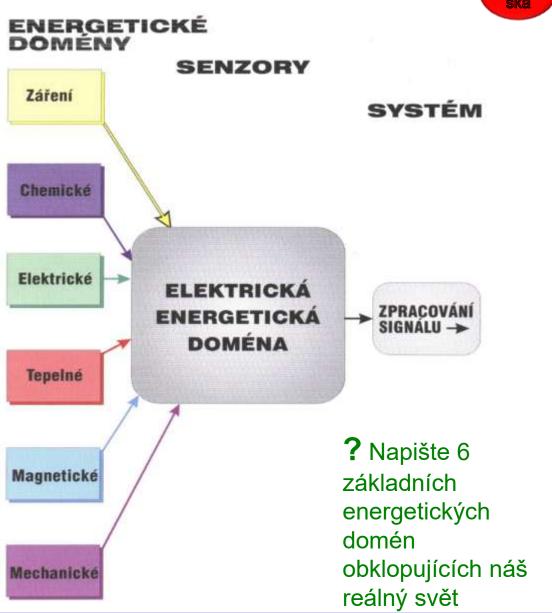

Energetické (signálové) domény

Zkou ška

Senzor

měří veličiny ze vstupních energetických (signálových) domén okolního reálného světa

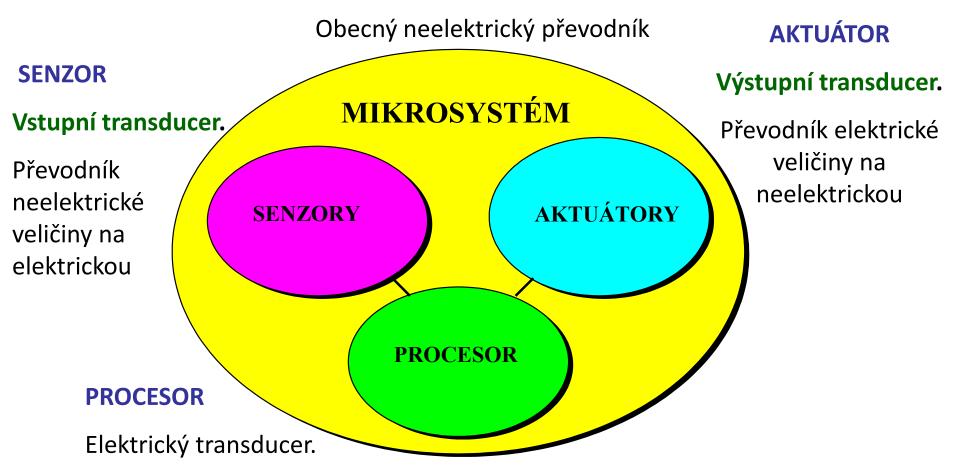

Mikrosystém

TRANSDUCER

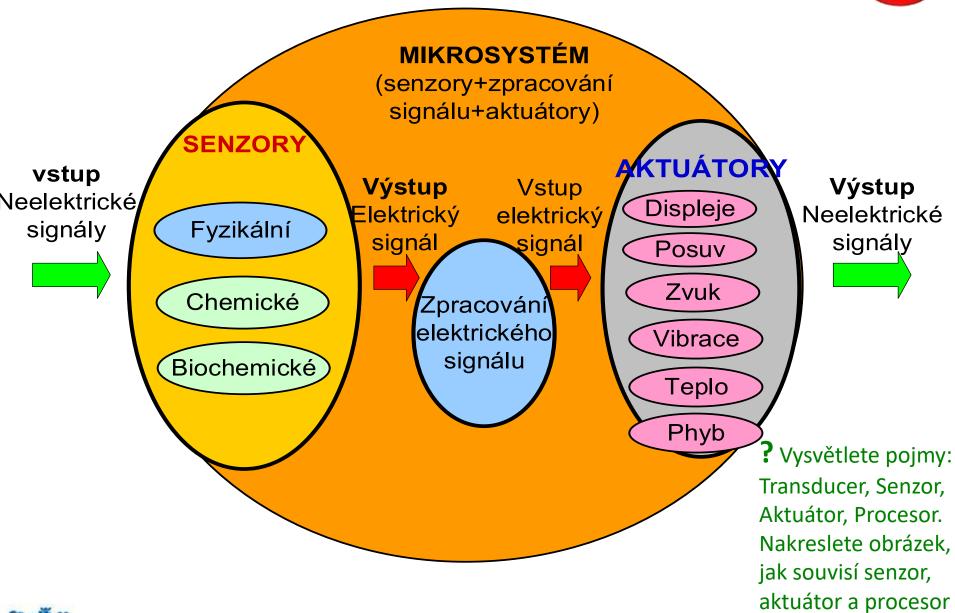
Soustava elektrických převodníků A/A, A/D, D/D, D/A.

? Vysvětlete pojmy: Transducer, Senzor, Aktuátor, Procesor. Nakreslete obrázek, jak souvisí senzor, aktuátor a procesor

Mikrosystém

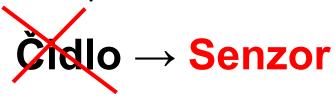

Čidlo nebo senzor?

Čidlo

- používalo se v době, kdy pojem senzor neexistoval, resp. senzorem byly velmi jednoduché součásti, např. termistor
- Pojem setrvačností přetrvává v našem průmyslu

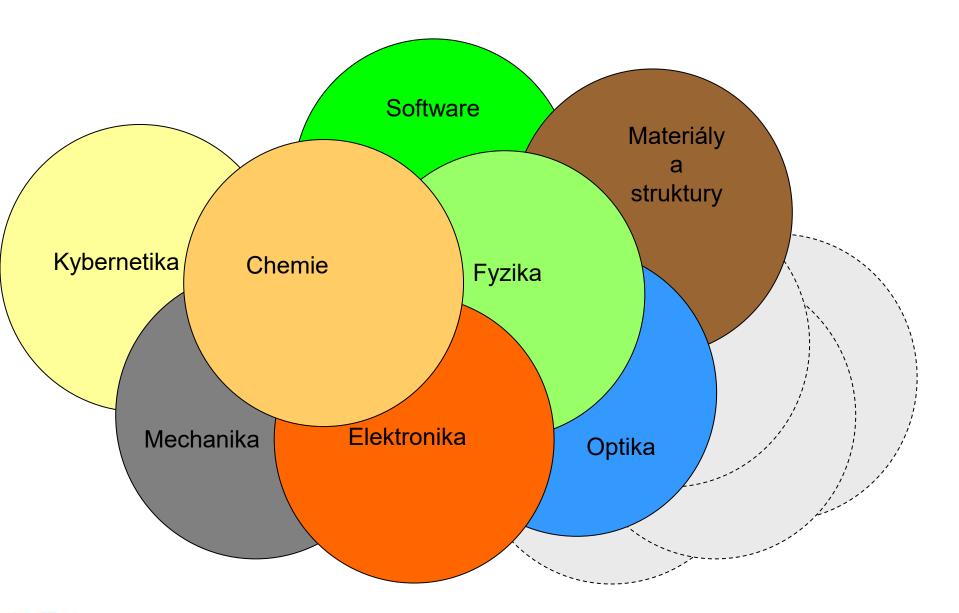

Senzor

- pojem používaný v současnosti, může být jednoduchý (např. termistor) nebo integrovaný včetně vybavení inteligencí
- zcela nahradil pojem čidlo

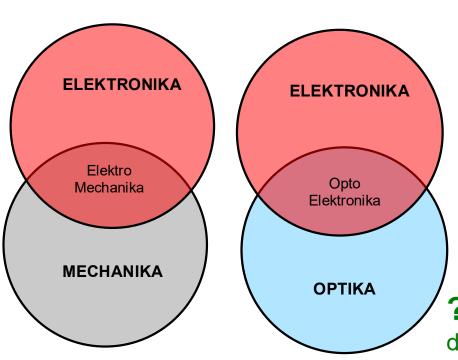

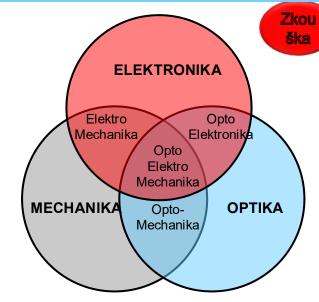
Senzor – propojení různých oborů

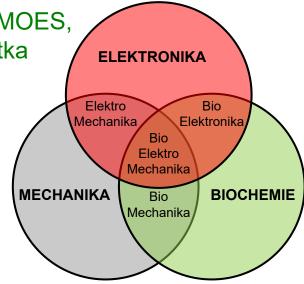
MEMS, MOEMS, BIOMEMS apod - Multidisciplinárita

? Nakreslete, jak vzniká doména MEMS, MOES, co vyjadřuje zkratka

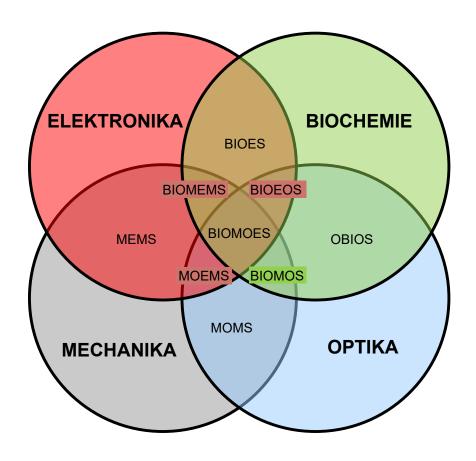
MEMS	Mikro-elektro-mechanický systém
MOEMS	Mikro-opto-elektro-mechanický systém
MOES	Mikro – opto – elektrický systém
MOMS	Mikro – opto - mechanický systém
BIOMEMS	Mikro-bio- elektro-mechanický systém

Propojení čtyř domén

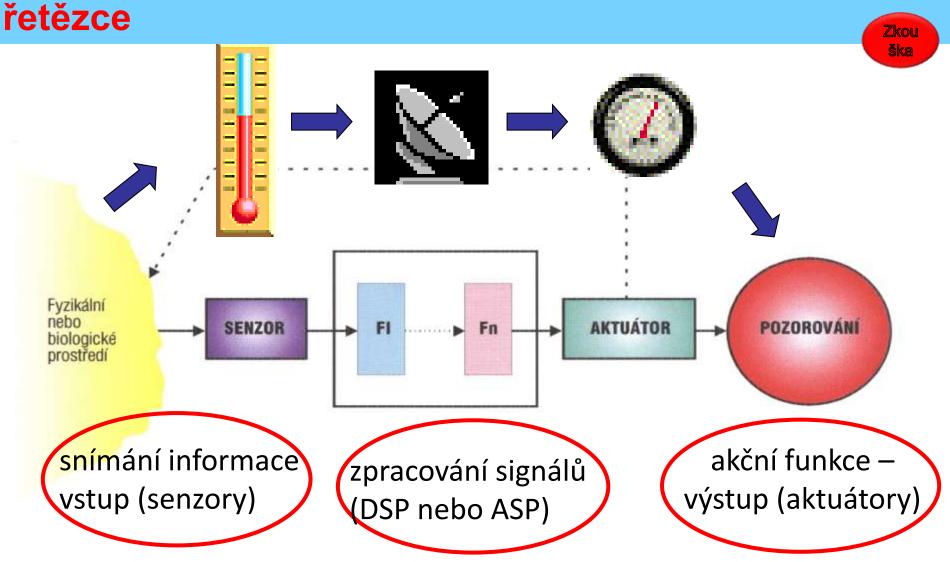

? Nakreslete příklad průniku 4 energetických domén

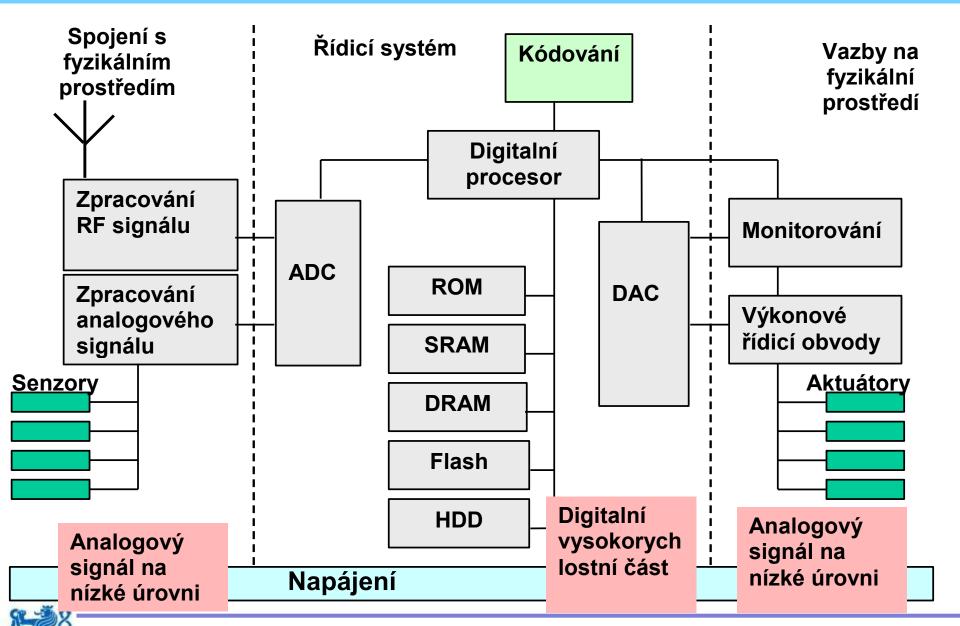
Senzory jsou součástí měřicího (regulačního)

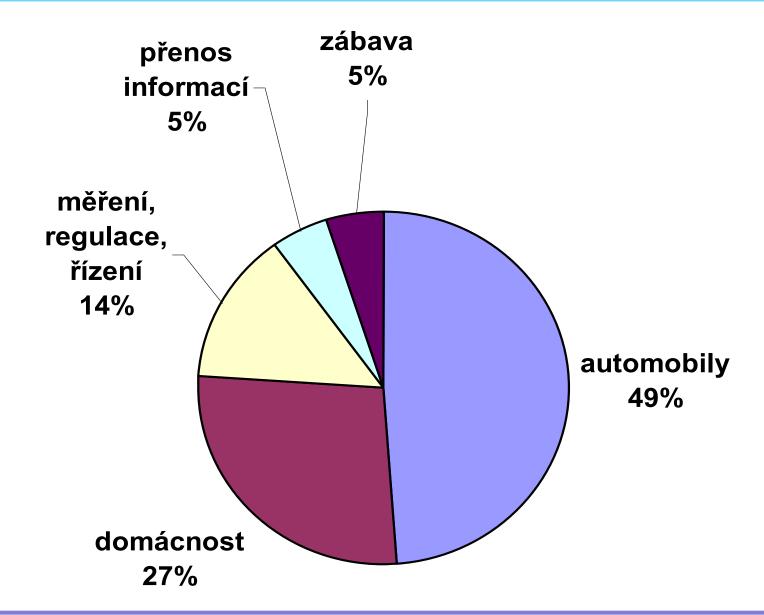

Spojení senzorů a vyhodnocování signálů

% rozdělení senzorů v jednotlivých oblastech

Typické oblasti využití senzorů a aktuátorů

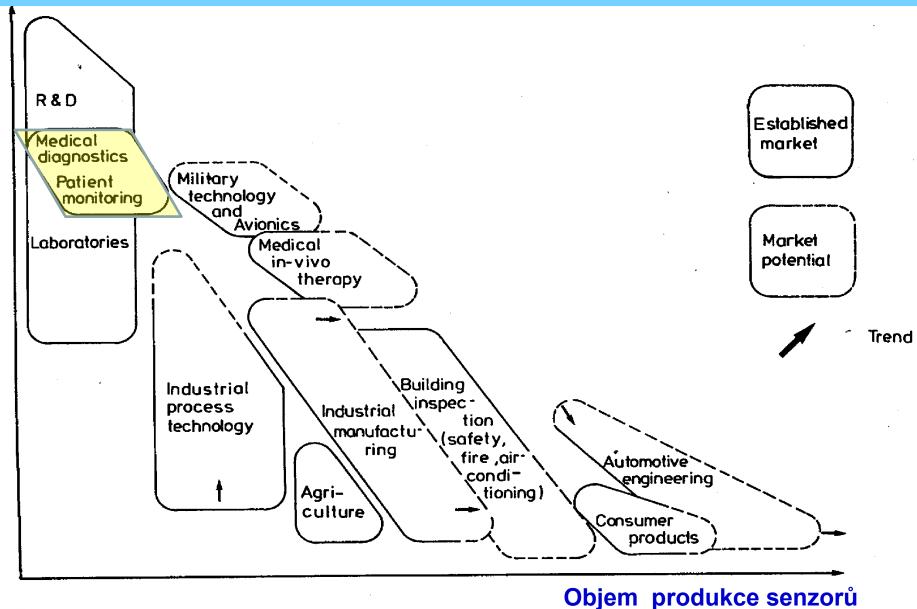
- tlakové senzory
- akcelerometry
- gyroskopy
- průtokové senzory
- infračervené senzory
- náklonoměry
- chemická analýza
- biometrické senzory
- biomedicínská diagnostika
- kardiostimulátory
- naslouchadla

- Čtecí/zapisovací hlavy
- inkoust. trysk. hlavy
- mikrodispleje
- drug delivery systems
- optické myši
- magneto-optické hlavy
- mikrospektrometry
- MOEMS
- RF-MEMS
- mikromotory

Složitost/cena senzorů

Trendy v senzorových technologiích versus trh

Rozdělení senzorů podle generací

I. První generace

? Definujte I, II a III generaci senzorů – charakteristické znaky

- využití základních fyzikálních jevů
- vývoj ukončen
- př.: odporová, indukční, kapacitní, termoelektrická, piezoelektrická, atd...
- využití v automatizaci a robotizaci

II. Druhá generace

- Využití polovodičů
- Integrace s elektronikou
- Výrazně lepší parametry (citlivost, miniaturizace, dynamické vlastnosti, přesnost, atd.)
- Řady a matice senzorů v jednom pouzdře
- Multisenzory
- Význam pro robotiku
- Stále ve vývoji

Rozdělení senzorů podle generací

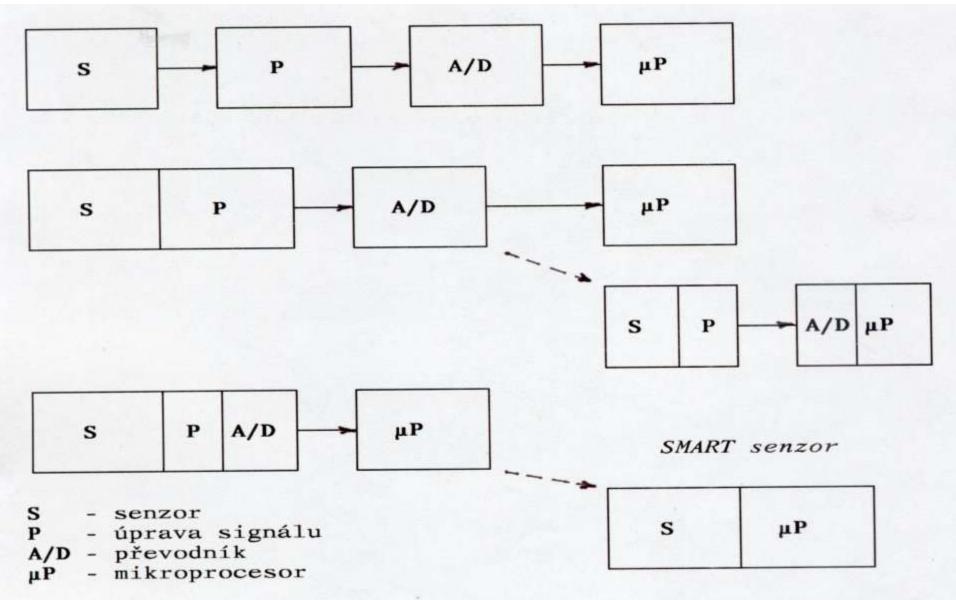
III. Třetí generace

? Definujte I, II a III generaci senzorů – charakteristické znaky

- Fotonické optické vláknové senzory, optoelektronické další
- Přenos signálů pomocí optických vláken
- Vyjímečné vlastnosti
- Využití ve všech oblastech průmyslu
- Ve vývoji

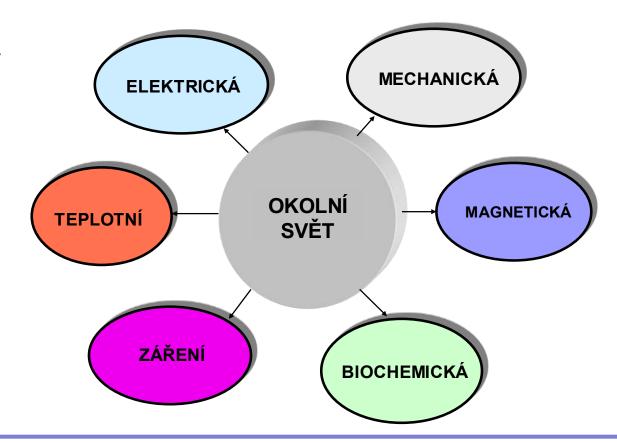
Vývoj senzorů 2. generace

Rozdělení senzorů - podle vstupních signálů

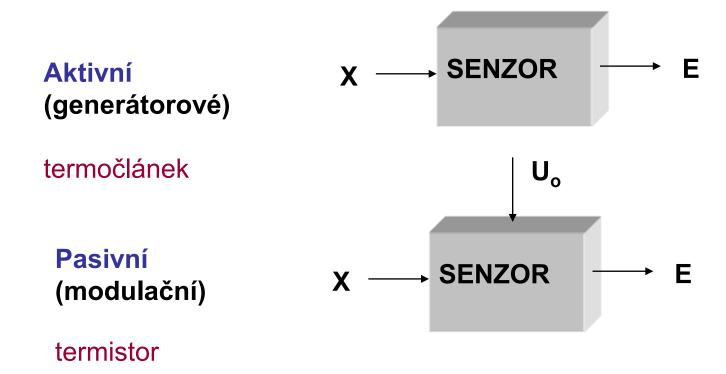
- 1. Mechanické veličiny
- 2. Tepelné veličiny
- 3. Chemické a biochemické veličiny
- 4. Záření
- 5. Magnetické veličiny
- 6. Elektrické

Rozdělení senzorů - podle napájení (klasické)

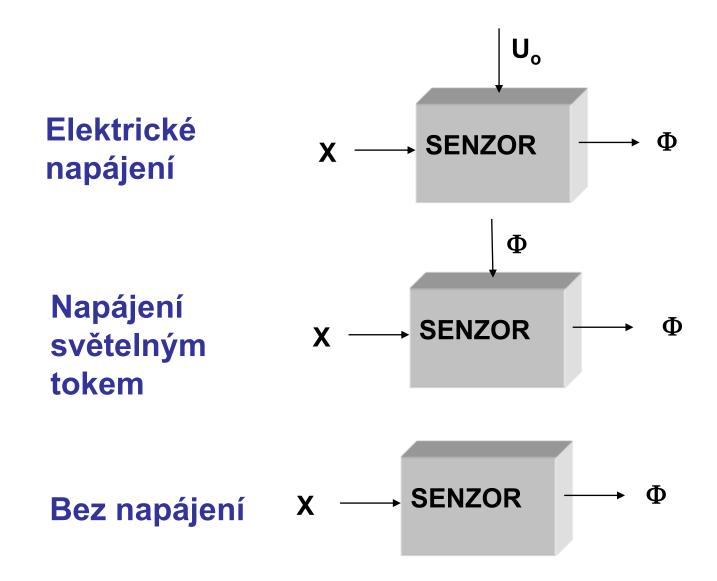

? Aktivní a pasivní senzory. Definujte aktivní a pasivní senzor. Uveďte konkrétní příklady senzorů pro obě skupiny. Principiální blokové zapojení pro měření fyzikální veličiny (pasivní a aktivní senzor)

Rozdělení senzorů - podle napájení (fotonické)

Základní požadavky na výběr senzoru

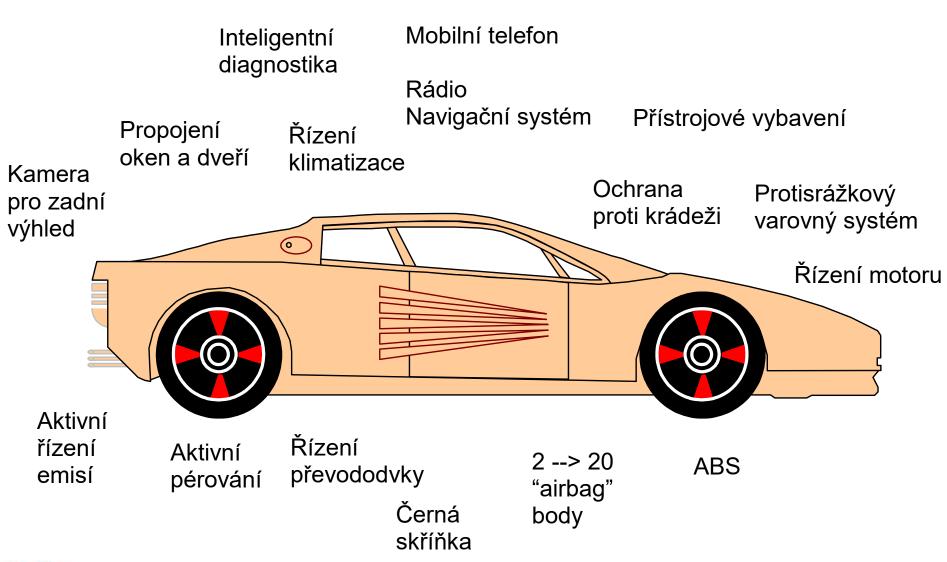
- Jednoznačná závislost výstupní veličiny na veličině vstupní
- Vhodný tvar základní přenosové charakteristiky
- Velká citlivost
- Požadovaná přesnost
- Časová stálost
- Vhodná frekvenční charakteristika (časová konstanta)
- Minimální závislost na parazitních parametrech (teplota, tlak, vlhkost,...)
- Minimální zatěžování měřeného prostředí (velký vstupní fyzikální odpor)
- Minimální ovlivňování okolního fyzikálního nebo jiného prostředí (parazitní vliv senzoru)
- Co největší výstupní elektrický signál
- Spolehlivost

? Napište alespoň 5 základních požadavků na výběr senzoru

Nikdy nelze splnit všechny požadavky - výběr senzoru je kompromisní řešení

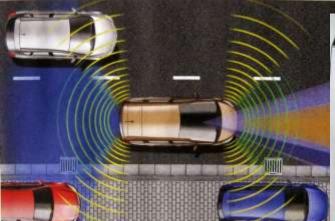

Aplikace senzorů v automobilech

Aplikace senzorů

Audi A6 allroad quattro – asistenční systémy

PŘEDNÍ KAMERA:

- · udržovaní v jízdním pruhu
- udržování bezpečné vzdálenosti
- ukazatel rychlostniho limitu
- upozornění na vozy před vámí
- · asistent adaptivních světlometů

POSTRANNÍ SENZORY:

• parkovací asistent

ZADNÍ KAMERA:

- inteligentni parkovací asistent s kamerou pro couvání
- parkovací asistent s kamerou pro couvání (podle stupně výbavy)

PŘEDNÍ SENZORY:

- udržování bezpečné vzdálenosti
- inteligentní parkovací asistent
- parkovaci asistent

ZADNÍ SENZORY:

- · inteligentní parkovací asistent
- parkovaci asistent

ZADNÍ RADAROVÉ SENZORY:

- · upozornění na vozidlo ve vedlejším pruhu
- upozornění na vozidlo za vámí

INFRAČERVENÁ KAMERA:

noční asistent s detekcí chodců na vozovce

PŘEDNÍ RADAROVÉ SENZORY:

- udržování bezpečné vzdálenosti
- * upozornění na vozidlo před vámi

NÁRAZOVÉ SENZORY:

· přední, postranní a zadní nárazově senzory

SARA (SENSOR ARRAY AUDI) SENZORY:

- elektrický stabilizační program
- upozornění na vozidla v okolí

Aplikace senzorů

Light sensor

(Automatic light,

air conditioning)

Rain sensor

(Wash/

wipe control)

Angular rate

(Navigation,

tilt, chassis)

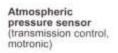

Humidity/

temperature

(Air condition)

Air quality

sensor

(Air condition)

Manifold absolute pressure sensor (Electronic diesel control, motronic)

Knock sensor (Motronic)

Mass air flow sensor (Motronic - air intake)

Angular position sensor (Motronic - cam and crankshaft position)

Piezo actuator (Fuel injection)

Rotational speed sensor (Electronic transmission control, motronic)

Oil quality sensor (Transmission and engine)

Soot sensor (Motronic – exhaust)

High pressure sensor (Fuel injection system, common rail)

Oxygen sensor (Motronic - lambda)

Pedal position sensor (Electronic accelerator. electro-hydraulic brake)

Powertrain

Infrared

(Night vision

system)

Radar 24 GHz

(Pre-crash.

parking aid)

Steering wheel

angle sensor

Rotational speed

Pressure sensor

(Vehicle dynamics,

crash detection)

Inertial/pressure

(Central locking,

theft protection)

Tank/tire pressure (On board diagnostics)

Microphones/

displays

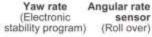
(Communication)

Inertial sensors (airbag and stability control)

CMOS camera (parking aid)

Out of position sensor (Airbag)

Seat occupancy sensor (Airbag)

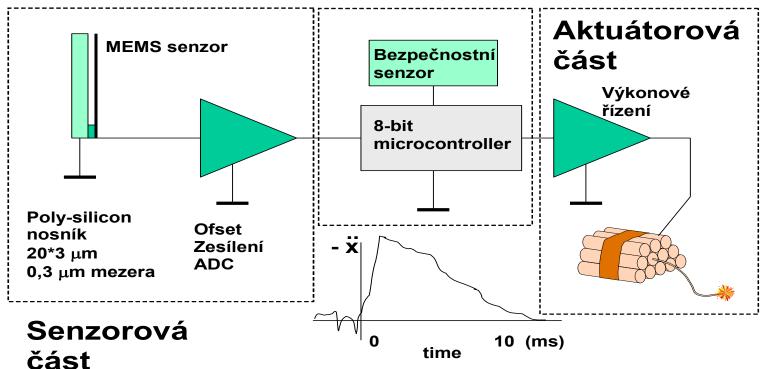
Radar 77 GHz

(lateral control.

obstacle detection)

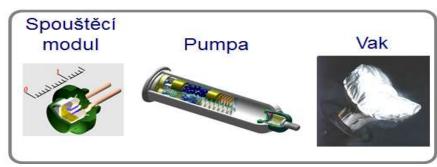
Airbag

Digitální zpracování signálu

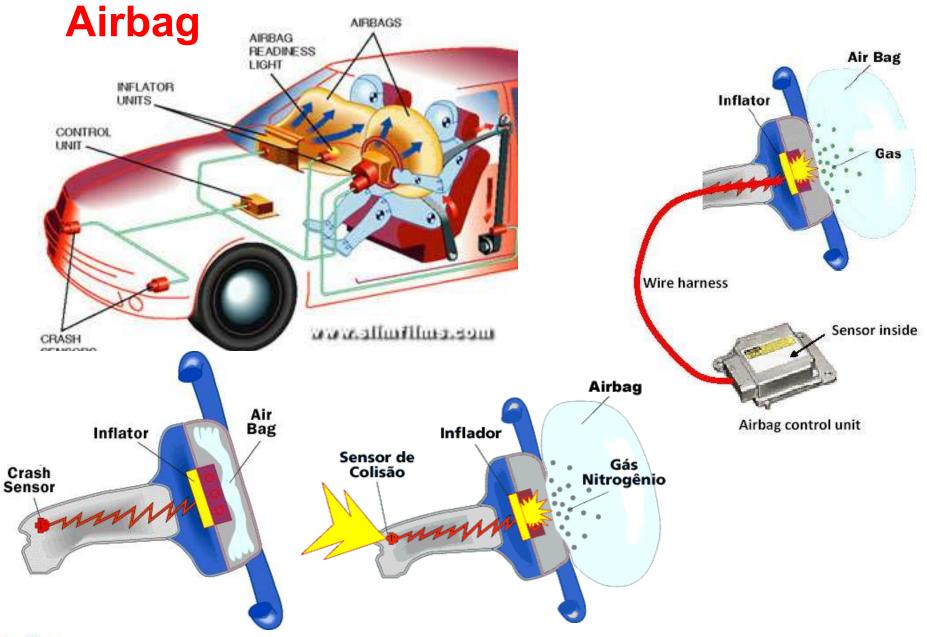

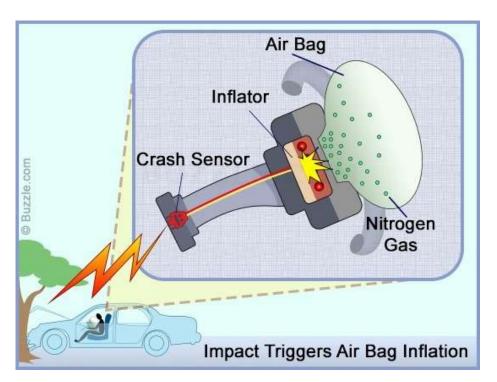

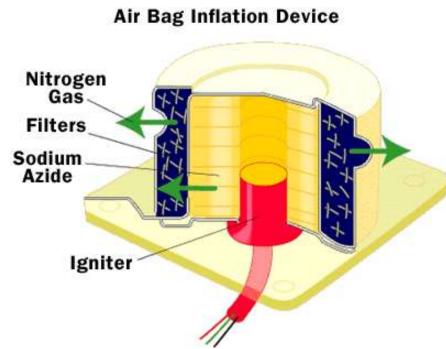

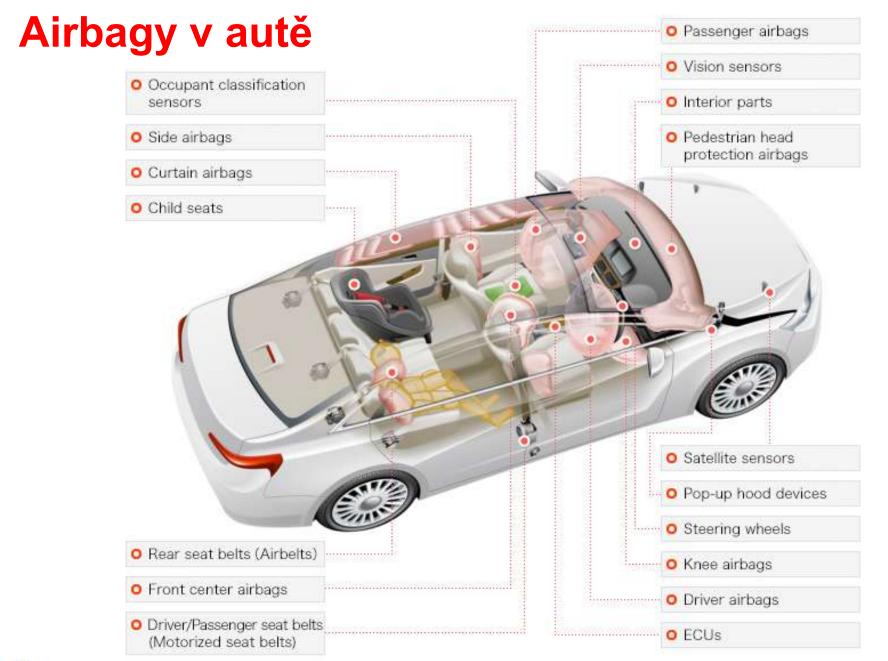

Airbag

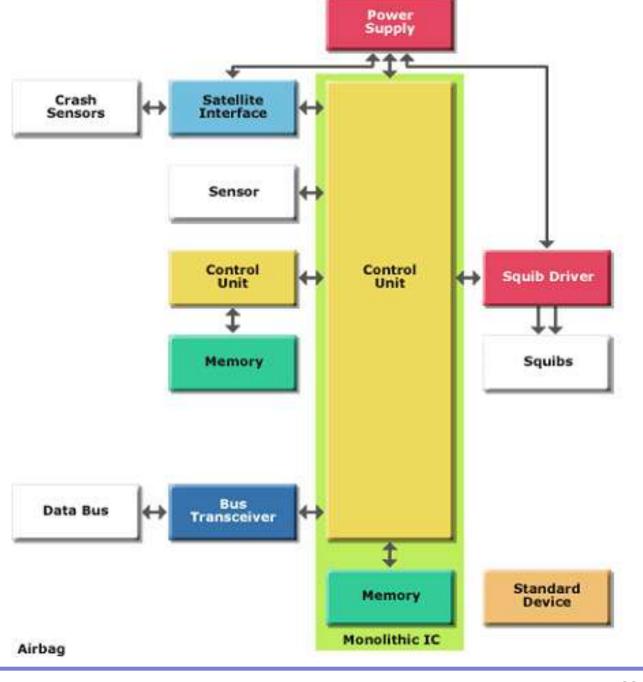

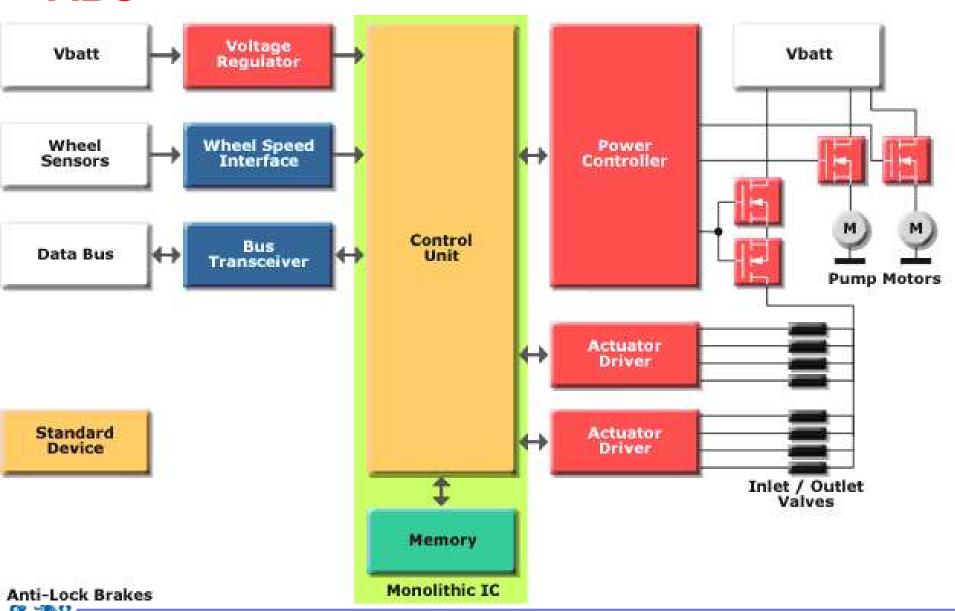

Airbag

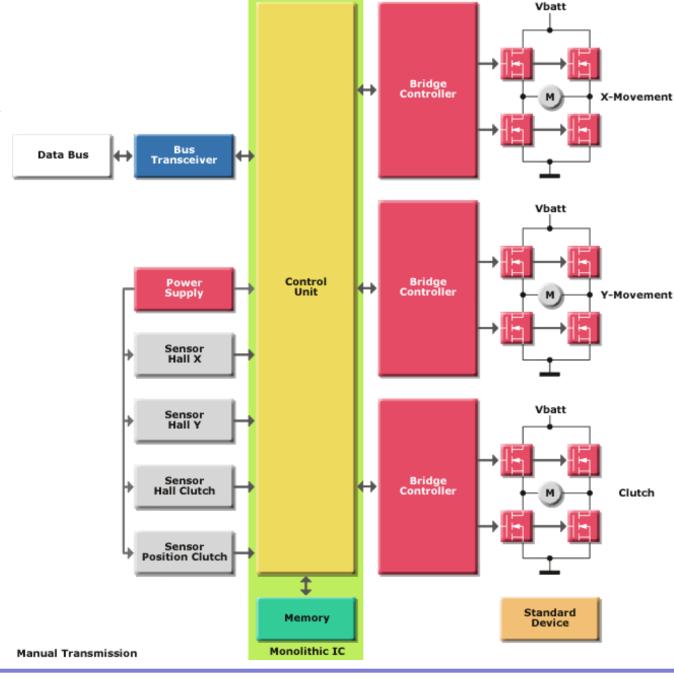

ABS

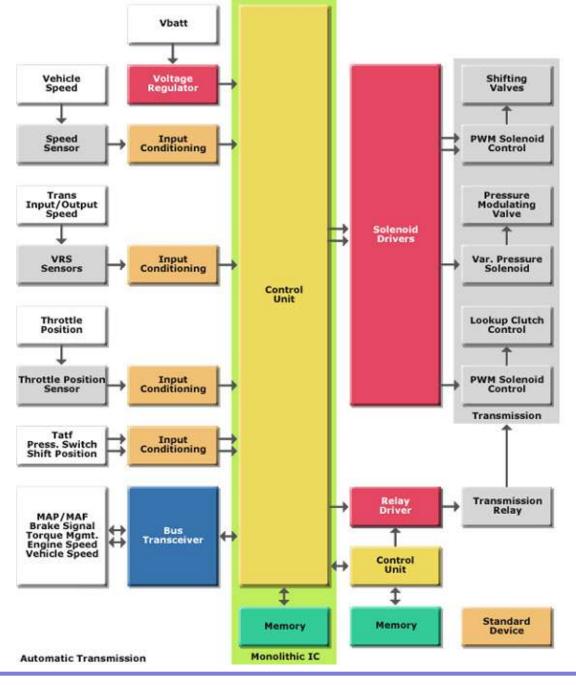

Manuální převodovka

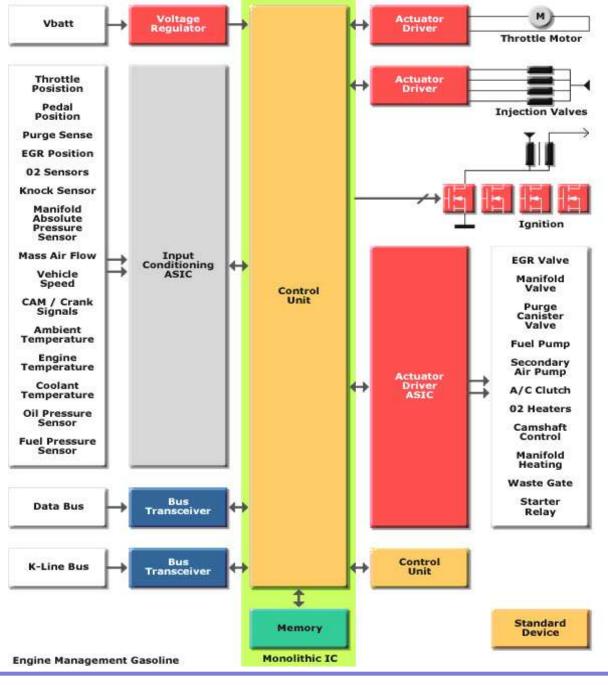

Automatická převodovka

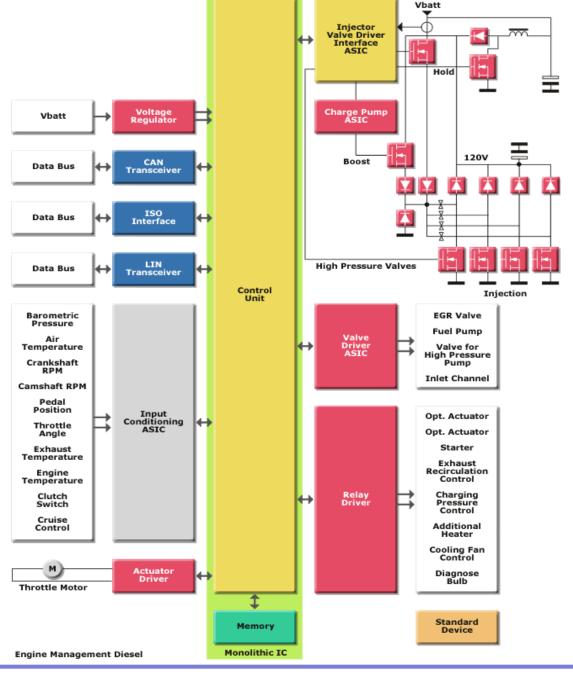

Management motoru – řízení paliva

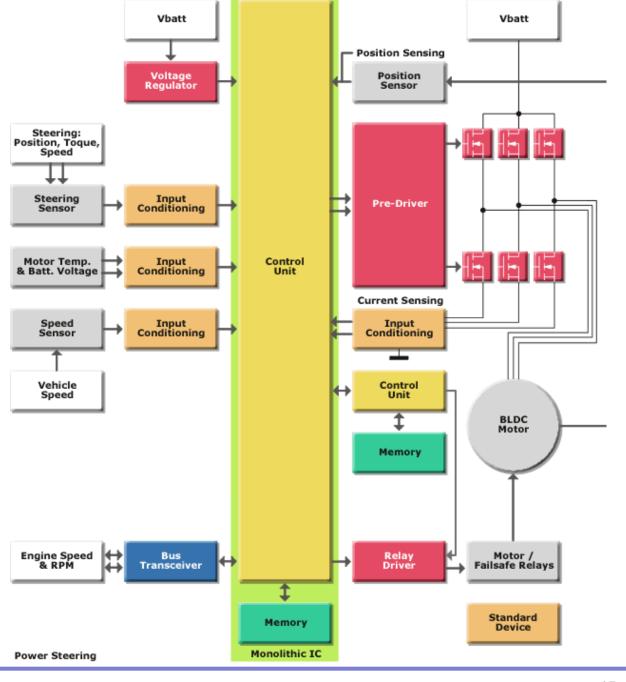

Management diesel motoru – řízení paliva

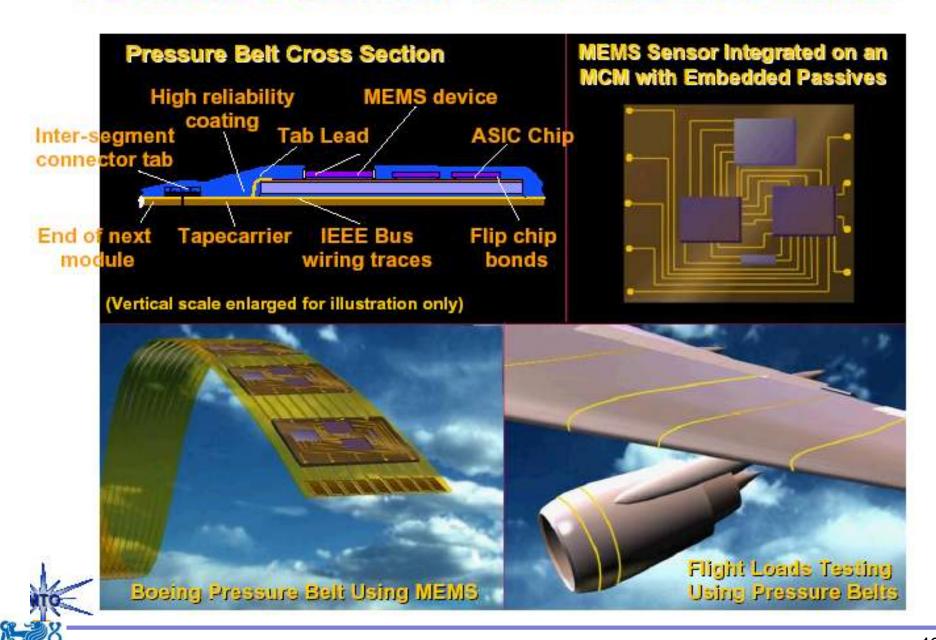

Řízení

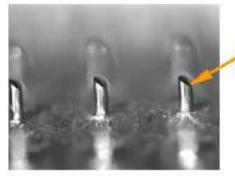

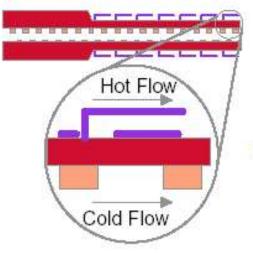
Pressure Sensor Belt on Jet Planes

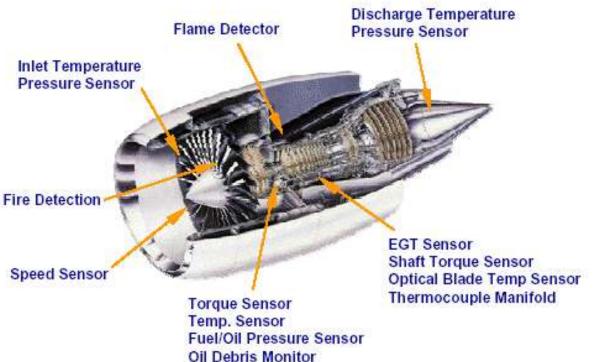

MEMS-Enhanced Jet Engine

Micro heat fins of nickel rods 150 μm diameter, 500 μm tall, spaced on 1.0 mm centers on a 1.7 cm diameter rod. (LSU)

Micro resonant strain gage with over 10,000x sensitivity of metal foil strain gages. Nominal sensitivity 600Hz/µstrain. (UCB)

MEMS Safe/Arm/Fuse for Torpedoes

Inertial Measurement Unit Rate Sensor

Slapper Detonator (mounted on strip-line)

Slapper Fire-set Fire-set and Optical Charging Circuit

Flow Sensor: Pressure Differential

Impact Sensor

7 cu in

MEMS Exploder

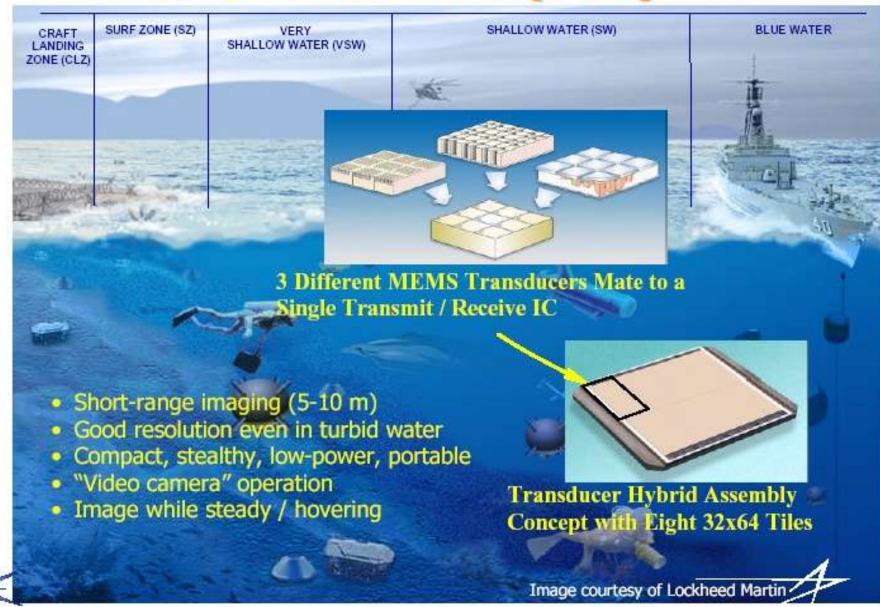
MK 48 Exploder 118 cu in

- 17X reduction in volume &
- 4X reduction in production cost

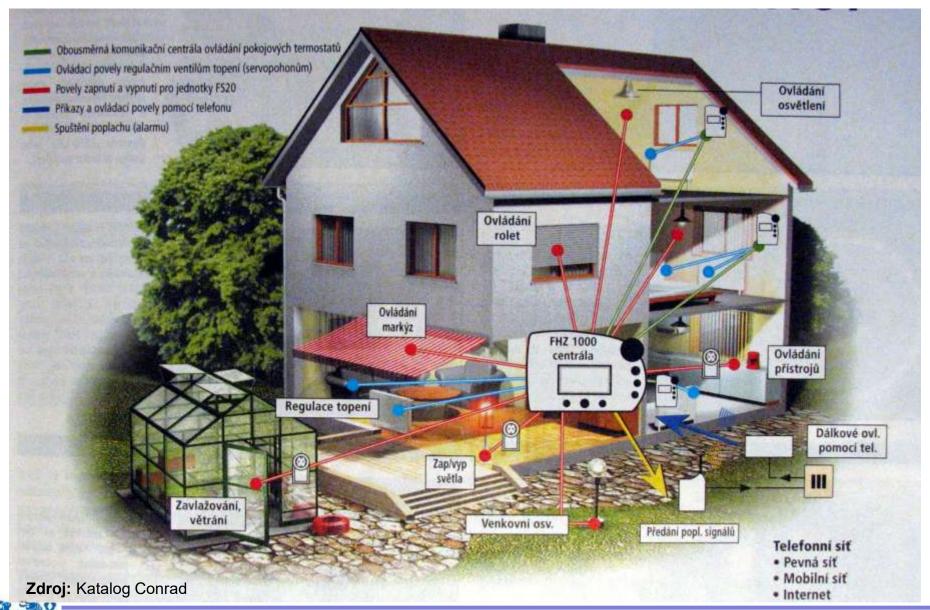

Sonoelectronics (ATO)

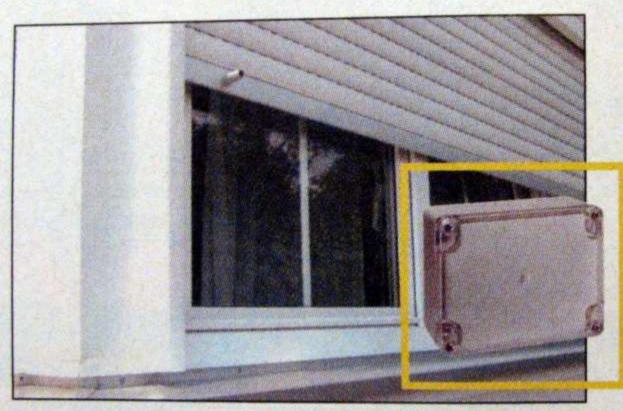
Aplikace senzorů v domácnosti

Aplikace senzorů v domácnosti

Spínání přístrojů v závislosti na intenzitě osvětlení

Bezdrátový senzor měření intenzity osvětlení "FS20 SD" se například postará o to, že dojde po soumraku k automatickému spuštění žaluzií a při raním rozbřesku k jejich automatickému otevření. A pomocí centrály "FHZ 1000" můžete ovládat dodatečně například venkovní osvětlení nebo osvětlení chodeb či bytu, a to i tehdy, budete-li mimo dům na dovolené.

Aplikace senzorů v domácnosti

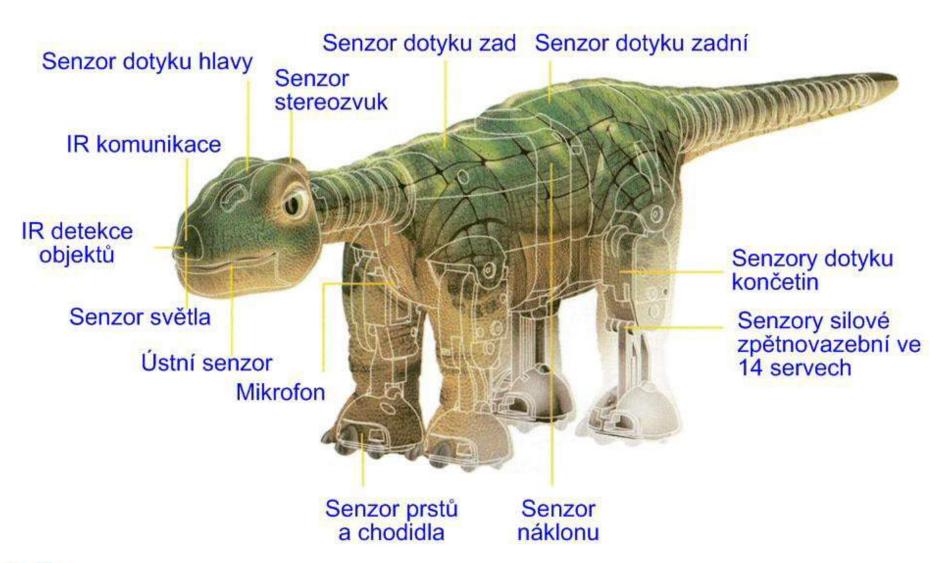
Spínání přístrojů v závislosti na vlhkosti

Bezdrátově řízený přístroj ovládání markýz a rolet "FS20 MS" Vám umožní

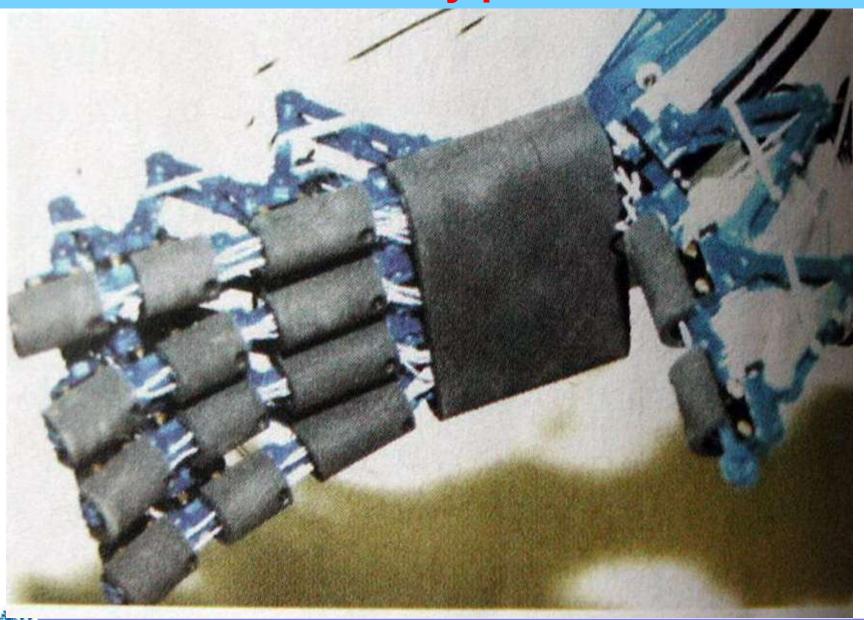
pohodlné otevření nebo stažení markýz, rolet nebo garážových vrat. Ve spojení se senzorem detekce deště "FS20 SR" dojde k automatickému vysunutí markýzy, jakmile začne pršet.

Aplikace senzorů v robotech

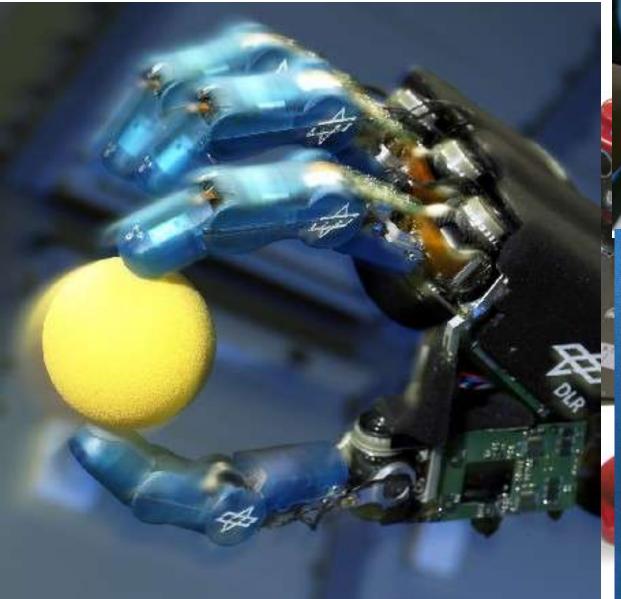

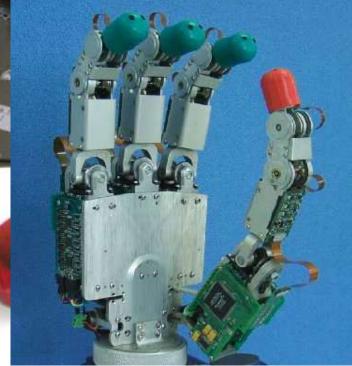
Taktilní senzory pro robotiku

Taktilní senzory pro robotiku

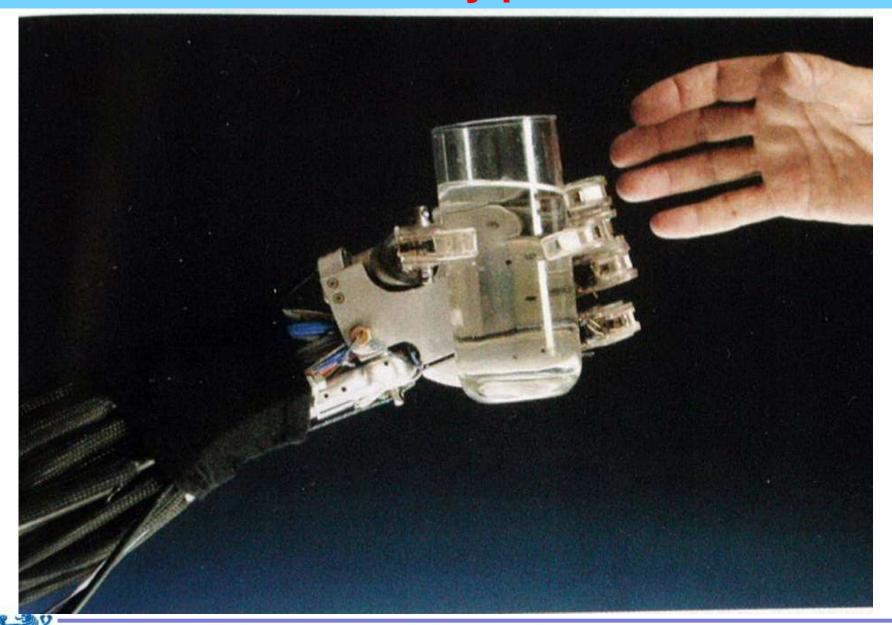

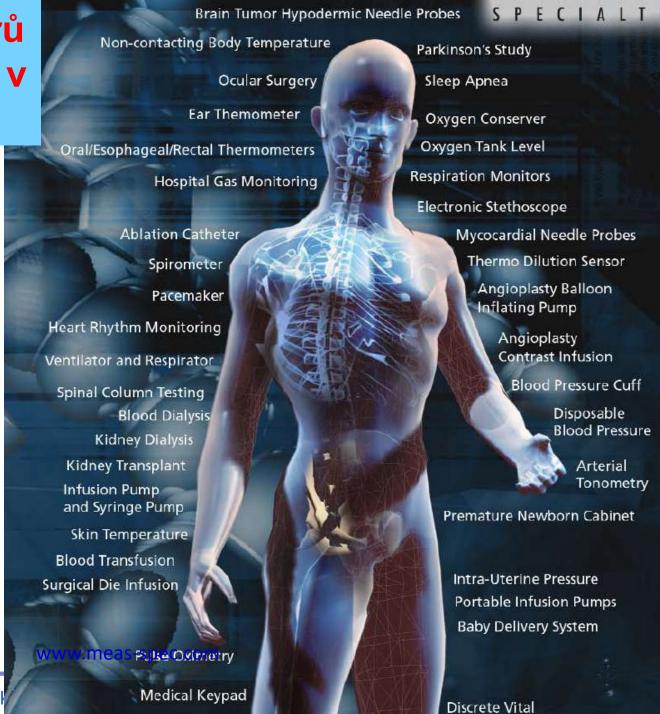

Taktilní senzory pro robotiku

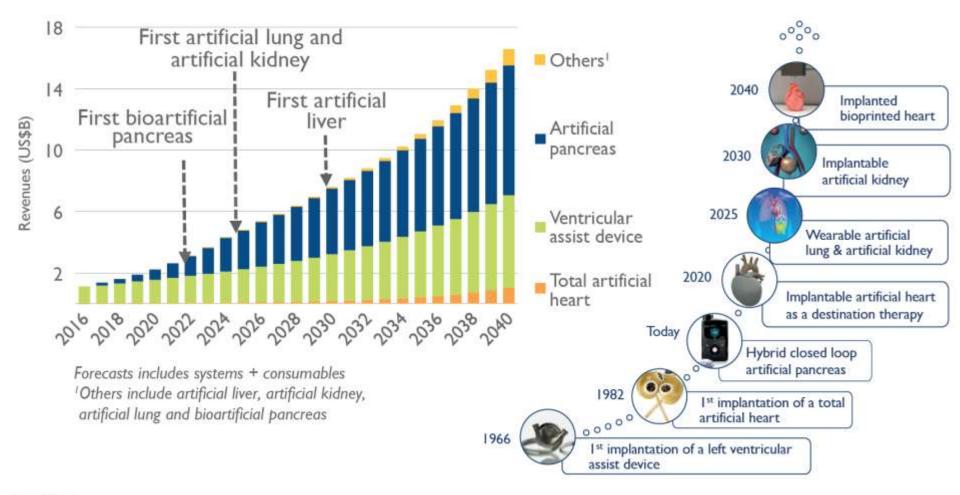
Aplikace senzorů a akčních členů v medicíně

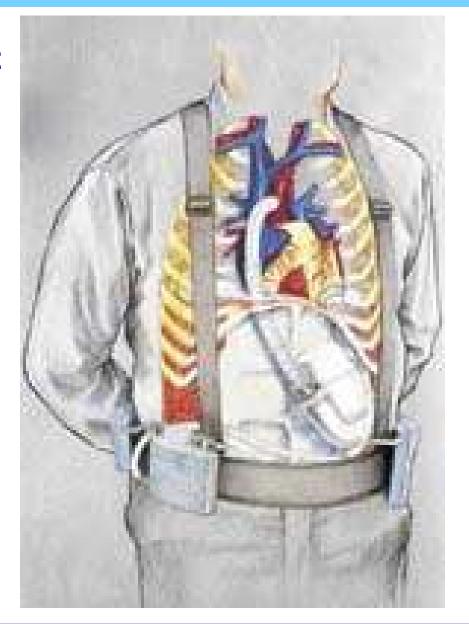
Aplikace senzorů a akčních členů v biomedicíně

Artificial organ market and roadmap - 2016-2040 forecasts

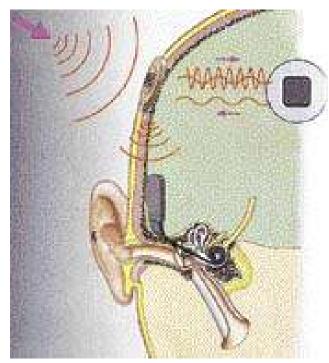

Srdce - Ventrikulární asistent

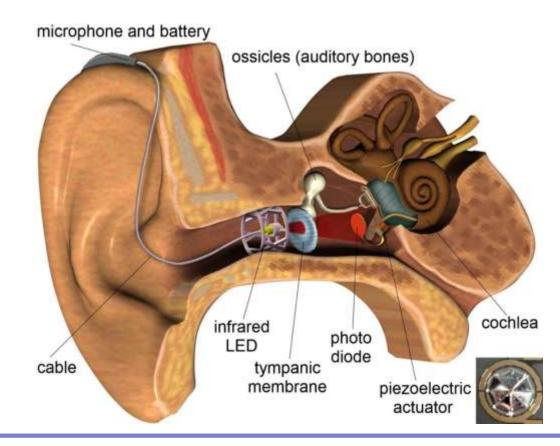

Sluch

Aktivní implantát středního ucha založený na nosníku s piezoelektrickou tenkou vrstvou

- kochleární neuroprotéza
- přijímač převod zvuku na elektrický signál
- v čipu upraven
- veden do vnitřního ucha
- elektrody napojené na nervové buňky

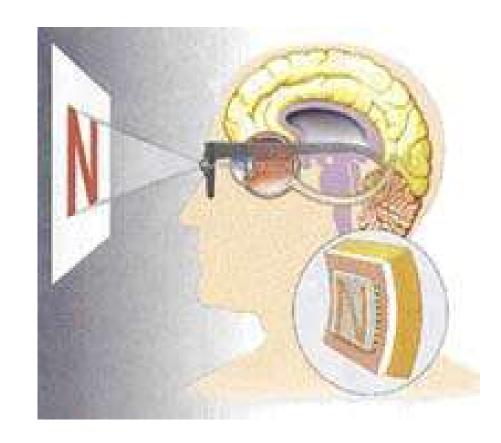

Zrak

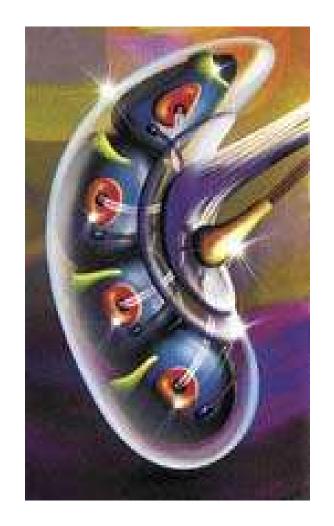
- implantát umístěný na sítnici
- kamera v brýlích změna obrazu v laserové signály
- vstup do oka na implantát

 převod signálu v
 elektrické impulsy do
 očního nervu (tato část je
 zatím nedořešena)

Ledviny

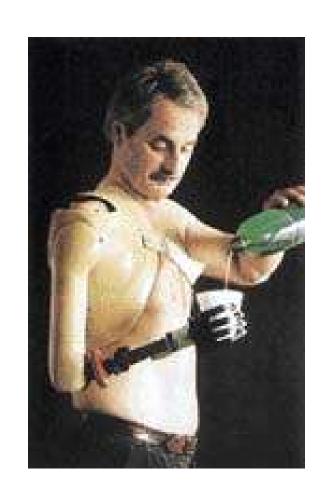
- umělá ledvina velké složité zařízení
- výzkum a vývoj osobní umělé přenosné ledviny

Paže, dolní končetiny

protéza

- paže a prsty z plastické hmoty
- uvnitř elektřinou poháněný mechanismus
- citlivé elektrody napojené na funkční nervy v pahýlu končetiny
- prsty citlivé, ale i silné nerozbijí vejce, ale rozdrtí ořech

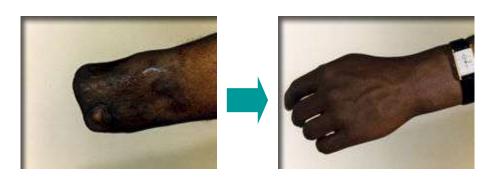

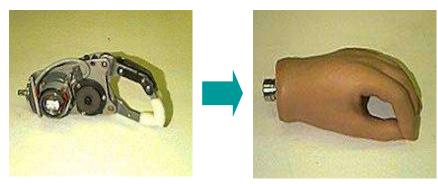
Protézy ruky

Ovládání řešeno snímáním pohybu ramenních svalů

Problémy

- Která skupina svalů v sobě zahrnuje ovládání pohybu prstů
- Jak propojit s počítačem

E.M.A.S. - prototyp bionického propojení paže/ramena

Použití elektronických součástek pro řízení motorků/převodovek pro ovládání základních funkcí prstů a palce

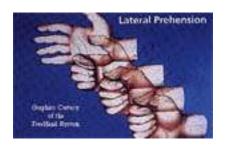

Příklad protéz:

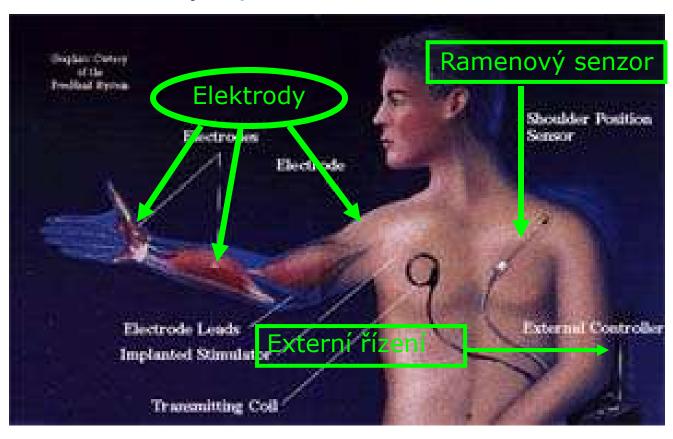
Neuronové řízení volnosti ruky v prostoru

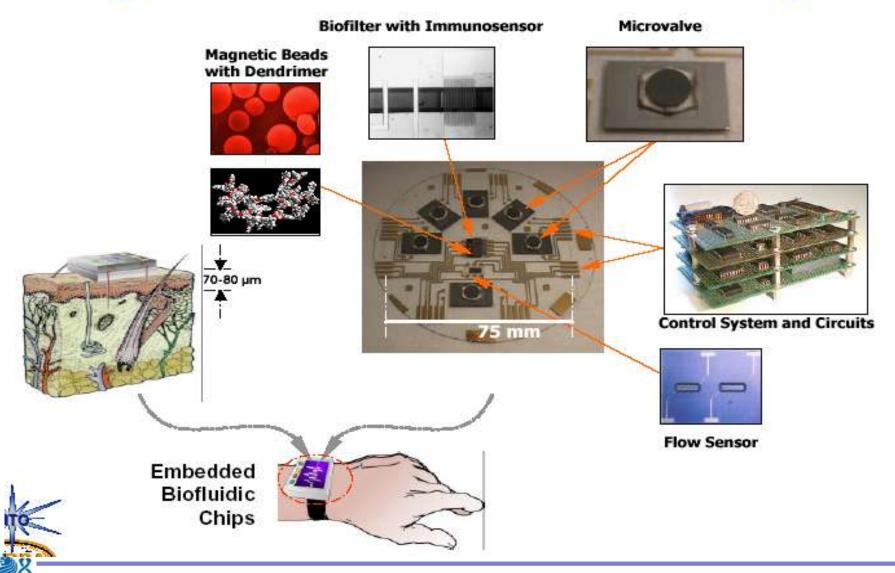
Laterální uchopení

Uchopení dlaní

"BioFlips"—Integrated Microfluidic System for Bio-Chemical Assay

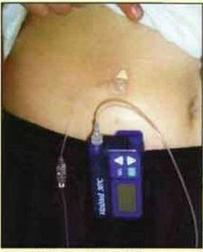
Inzulínová pumpa

Umělý pankreas – inzulínová pumpa

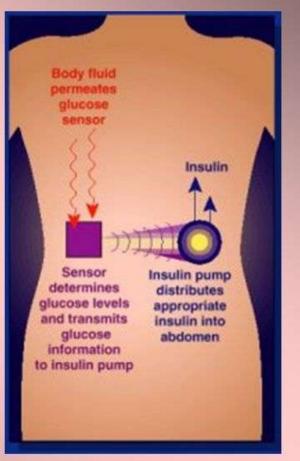
http://www.diabetesaustralia.com.au/conquest/ 0204-insulin-pump-therapy.htm www.pnl.gov/ energyscience/06-01/ws.htm.

1963

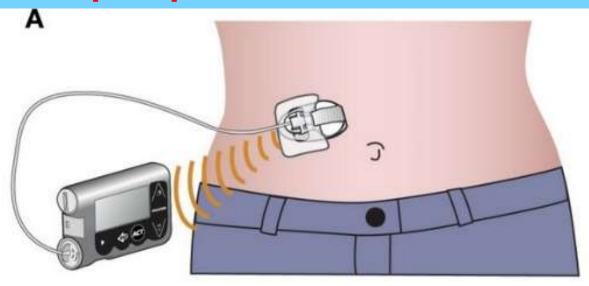
LEFT: The earliest protoType of an insulin pump which also delivered glucagon. Whitehall Laboratory, Indiana, 1963. RIGHT: 14-year-old Canberra pump-wearer, 2002. The device weighs 100g.

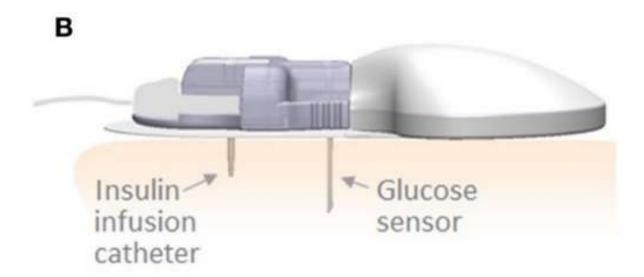

Inzulínová pumpa

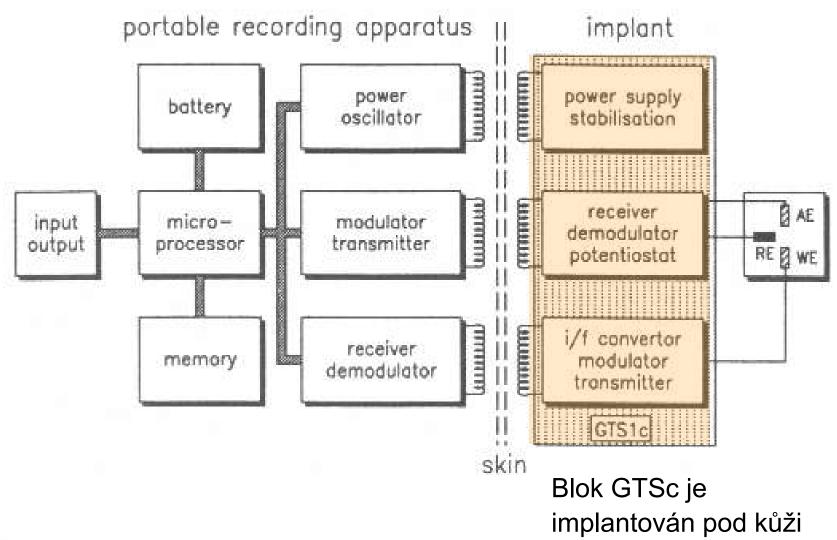

BAN Body Area Network, http://psychickeobtezovani.webnode.cz/news/ban-body-area-network/,

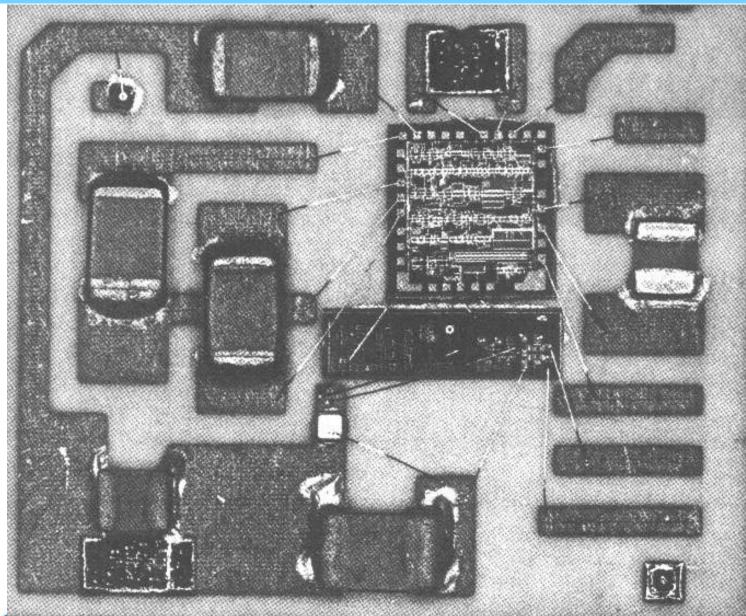

Telemetrický systém měření glukózy

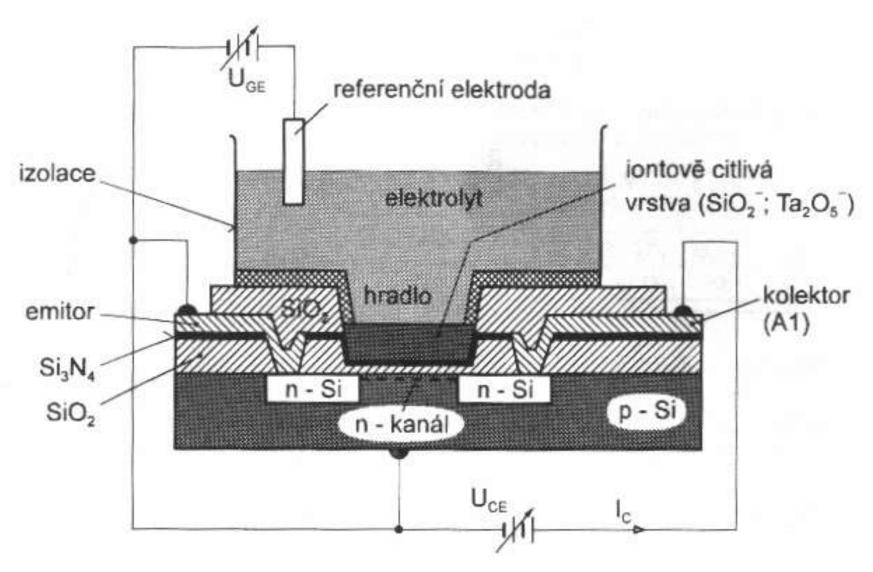
Telemetrický systém měření glukózy

Hybridní blok "GTS1c"

ISFET pro měření glukózy

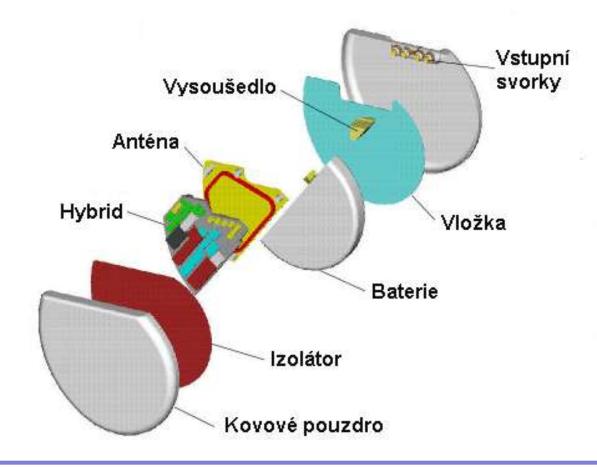
Srdce - kardiostimulátor

Kardiostimulátor

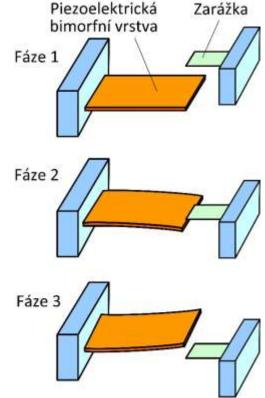

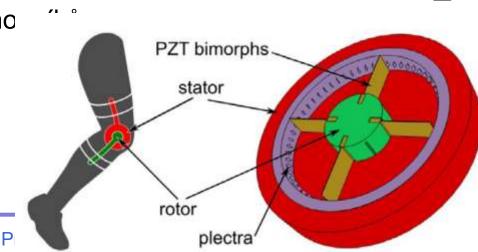

EH: Piezoelektrický generátor biomedicína

Piezoelektrický bimorfní systém pro kolenní kloub

- sběr energie z pohybu kolenního kloubu
- Mechanické buzení je tvořeno ze sledu fází –
 přiblížení + kontaktu, fáze mechanického namáhání a
 ohnutí nosníku, fáze uvolnění a kmitání nosníku při
 rezonanční frekvenci
- Při normální chůzi se koleno ohýbá a natahuje jednou za vteřinu s úhlem natočení cca 70°.
- Vnější kroužek nesoucí zarážky je připevněn na stehno, vnitřní systém s piezoelektrickými nosníky se otáčí s pohybem kolena.
- kmitání několika piezoelektrických no
- energie několika mW.

Geiger – Mullerův čítač

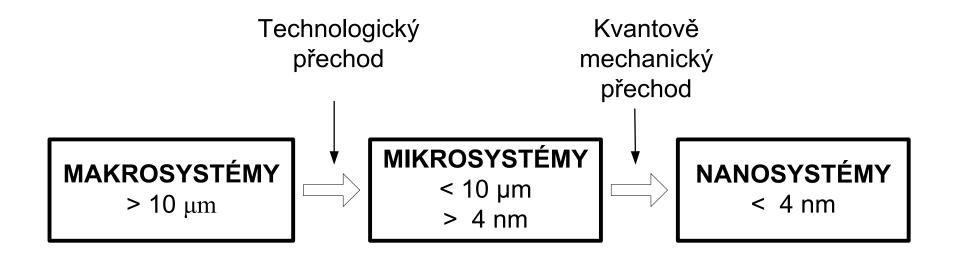
 Detekce slabých ionizujících záření, stanovení bezpečné dávky záření

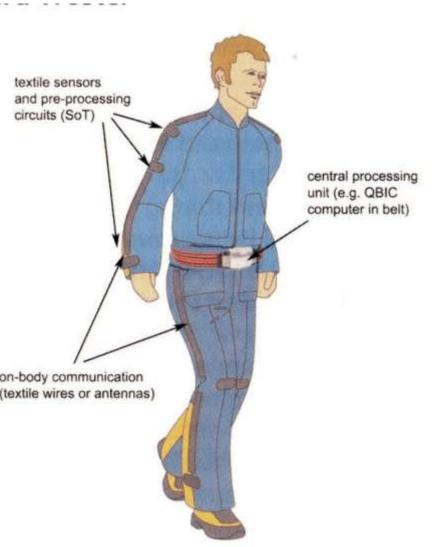

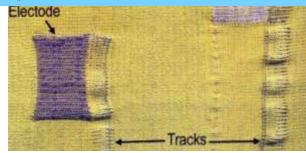
Mikro a Nano (systémy, senzory, elektronika,...)

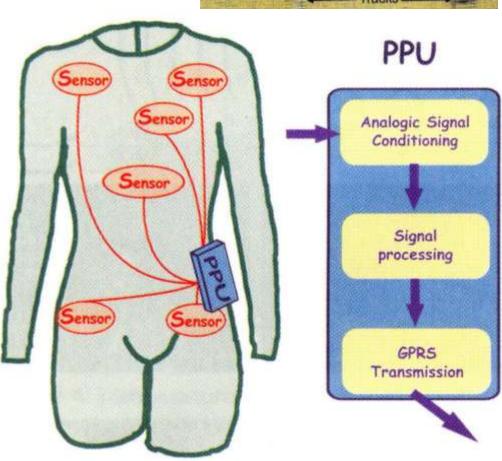

Mikro a Nano systémy

Inteligentní textílie

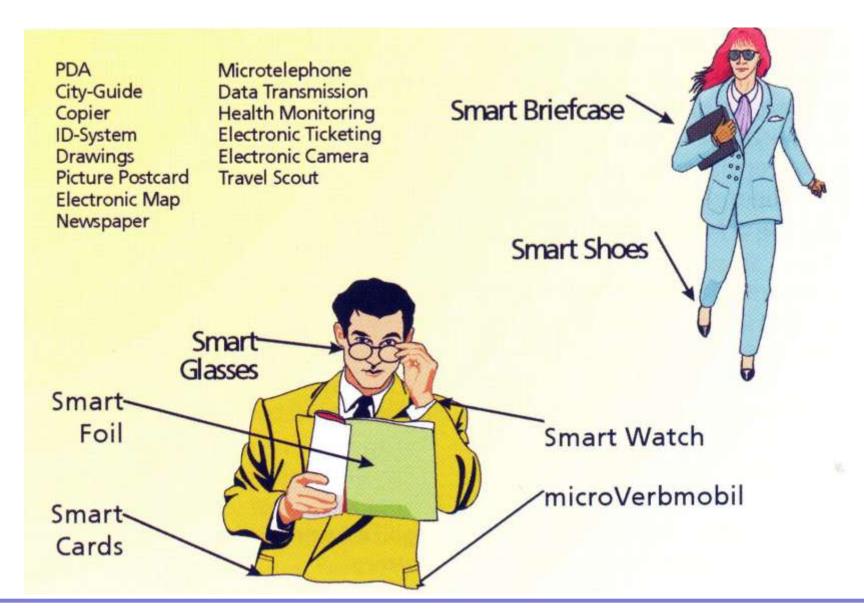

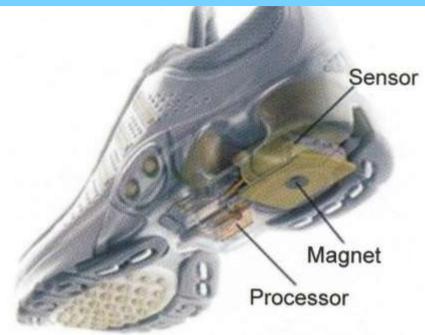
Kam spějí Mikro a Nano systémy

Mikrosenzory a jejich oblasti použití - shrnutí

- Automobilismus
- Domácnost
- Inteligentní budovy
- Sport
- Spotřební komerční sféra
- Bezpečnost
- Kosmický výzkum
- Zmenšování rozměrů
- Využívání nových materiálů
- Zvyšování podílu inteligence (materiál
- Využití v medicíně, robotice, inteligenti objektů
- Inteligentní roboti

Addidas bota s MEMS technologií

Uplatnění senzorů v robotice

Otázky ke zkoušce

- 1. Napište 6 základních energetických (signálových) domén obklopujících náš reálný svět
- 2. Vysvětlete pojmy: Transducer, Senzor, Aktuátor, Procesor. Nakreslete obrázek, jak souvisí senzor, aktuátor a procesor
- 3. Nakreslete, jak vzniká doména MEMS, MOES, co vyjadřuje zkratka
- 4. Nakreslete příklad průniku 4 energetických domén
- 5. Uveďte 3 hlavní funkce měřicího (regulačního) řetězce
- 6. Aktivní a pasivní senzory. Definujte aktivní a pasivní senzor. Uveďte konkrétní příklady senzorů pro obě skupiny. Principiální blokové zapojení pro měření fyzikální veličiny (pasivní a aktivní senzor).
- 7. Napište alespoň 5 základních požadavků na výběr senzoru

